

DERLEME MAKALE

SAHTE FATURA OLGUSUNUN TÜRK VERGİ HUKUKU
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

*EVALUATION OF FACT OF SPURIOUS BILL IN TERMS OF
TURKISH TAX LAW*

Prof. Dr. Zeynep ARIKAN*
Dr. Öğr. Üyesi Zübeyir BAKMAZ**

ÖZ

Belgelerin vergilendirme işlemlerinde delil olma özelliği önem taşımaktadır. Belgeler, ilk görünüş karinesinden yararlanmak suretiyle, aksi iddia edilene kadar mükellef lehine bir karine ve delil oluşturmaktadır. Bir vergi sisteminde belge ve kayıt düzeni ne kadar iyi ve sağlıklı olursa, kayıt dışılık o ölçüde önlenir. Belge düzeninin sağlıklı olması defter, belge ve beyanların doğruluğuyla ilgilidir. Belge düzenine ve dolayısıyla vergi matrahlarına en büyük darbeyi ise hiç şüphesiz sahte fatura düzenlenmesi ve kullanılması fiili vurmaktadır. Sahte fatura yasadışı bir işlem olup, ödenmesi gereken vergilerin haksız bir şekilde aşındırılmasından kara para aklanmasına kadar pek çok olumsuzluklara yol açabilmektedir. Bu çalışmada sahte fatura düzenlenmesi ve kullanılması fiilleri incelenerek bu fiillere uygulanacak cezalar üzerinde durulmuştur. Ayrıca sahte fatura ticaretinin Türk Vergi Sistemi üzerinde oluşturduğu etkiler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sahte Fatura, Belge Düzeni, Vergi Kaçakçılığı Cezası, Kayıt Düzeni.

ABSTRACT

Documents feature is important evidence in the taxation process. The documents constitute a presumption and evidence in favor of the taxpayer until the contrary is claimed by taking advantage of presumption of appearance. The

*Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Mali Hukuk Ana Bilim Dalı, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6710-171X>

** İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Mali Hukuk Ana Bilim Dalı, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2159-4106>

better and healthier the document and registration system in a tax system, the more informal is prevented. The soundness of the document order is related to the accuracy of the book, documents and the declarations. The biggest blow to the document order and thus the tax bases is undoubtedly the fact that issuing and using false invoices. Spurious bill is an illegal transaction and can cause many problems from unjustified erosion of the taxes payable to money laundering. In this study, the verbs of issuing and using spurious bill will be examined and the penalties to be applied to these acts will be emphasized. In addition, the effects of spurious bill trade on the Turkish Tax System were evaluated.

Keywords: Spurious Bill, Document Order, Tax Evasion Penalty, Record Order.

1. GİRİŞ

Vergi doğurucu işlemlerin belgeye bağlanması ve belgelerle ispat edilmesi yasal bir zorunluluktur. Mükelleflerin yasal zorunluluğa uyarak gerekli belgeleri kullanmaları ve muhafaza etmeleri vergilendirme sürecinin sağlıklı işlemesine neden olacaktır. Belge düzeni, vergi doğurucu işlemlerin gerçek mahiyetini ortaya koyabilme açısından büyük önem arz eder. Bu nedenle belgelerin usul hükümlerine uygun olarak düzenlenmesi, kullanılması ve saklanması gerekmektedir. Gerek usul gerekse esas yönünden belge düzenine uyulmadığı takdirde belgeler (görünürdeki durum) ile olayların gerçek mahiyeti (gerçek durum) arasında farklılıklar meydana gelecek ve bu şekildeki bir sonuç ise gelir, kurumlar ve katma değer vergisi gibi maddi vergilerde kayıp ve kaçaklara yol açacaktır. Görüleceği üzere belge düzeni hem şekli vergi hukukunu hem de maddi vergi hukukunu yakından ilgilendirmektedir.

Vergi kaçırmak amacıyla belge düzenine aykırı davranıldığında sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge düzenlenmesi ve kullanılması fiilleriyle karşılaşmaktadır. Gerçek durumu yansıtmayan bu belgelerle hasılatlar gizlenmek ve masraflar şişirilmek suretiyle vergi matrahları haksız bir şekilde erozyona uğratılmaktadır. Gerçek durumu yansıtmayan belgeler içerisinde en çok düzenleneni ve kullanılanı sahte faturadır. Bu nedenle sahte fatura olgusu ve doğurduğu sonuçlar, Türk Vergi Sistemi açısından, önem arz etmektedir.

2. GENEL OLARAK BELGE KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Belge Arapçada “vesika”, İngilizcede “document”, Almancada “urkunde”, Fransızcada ise “le document” kelimelerine karşılık gelen ve aynı zamanda sağlam delil niteliğinde tanımlanan bir kavramdır (Develioğlu, 1997). Belge kavramı yazıyı çağrıştıran bir sözcüktür (Yüce, 2018, s.71). Bir belgenin taşınması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Belge okunur ve anlaşılır bir yazı ile düzenlenmiş olmalıdır. Okunamayan yazılı evraklar belge olarak kabul edilmezler (Gökcan, 2010, s. 211).
- Evrakın garanti sağlama özelliğinin bulunması yani evrakı düzenleyen kişinin (irade beyanı) olması ve düzenleyicisinin kimliğinin bilinmesi gerekmektedir (Doğan, 2010, 05.07.2019). Kim tarafından düzenlendiği belli olmayan bir evrak belge niteliği alamaz.
- Belgenin hukuki bir değeri ve anlaşılabilir bir içeriğinin olması gerekmektedir. Hukuki bir değeri yoksa o zaman belge olma özelliği de yoktur (Tekin, 2014, s. 907).
- Belgenin taşınabilir kayıt ortamında bulunması yani elden ele nakledilip, iletilebilir olması gerekmektedir (Çiçek, 2007, s. 135).

3. VERGİ HUKUKU AÇISINDAN BELGE

213 sayılı Vergi Usul Kanunu’na (VUK’a) göre tutulan yasal defterler kayıtlarının tevsikinde kullanılacak belgeler, VUK’un “Mükelleflerin Ödevleri” başlıklı ikinci kitabının “Vesikalar” isimli üçüncü kısmında 227 ila 242’nci maddeleri arasında ayrıntılı olarak ele alınmıştır (T.C. Yasalar, 1961). Anılan Kanun’da mükelleflerin bu belgelerden hangilerini kullanacakları iş türlerine göre tek tek sayılmak suretiyle belli edilmiştir. Bununla birlikte VUK’un mükerrer 257’nci maddesinin vermiş olduğu yetki çerçevesinde Hazine ve Maliye Bakanlığı da (VUK’da sayılanların haricinde) belge kullanılması zorunluluğu getirebilmektedir. Vergi mevzuatına göre kullanılması zorunlu olan belgeleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Tablo 1. Kullanımı Zorunlu Olan Belgeler

Belge Adı	Dayanağı
Fatura	VUK Md. 229-232
Sevk irsaliyesi	VUK Md. 230
Perakende satış vesikaları	
(perakende satış fişleri, makinalı kasaların kayıt ruloları)	VUK Md. 233
Giriş ve yolcu taşıma biletleri	VUK Md. 233
Gider pusulası	VUK Md. 234
Müstahsil makbuzu	VUK Md. 235
Serbest meslek makbuzu	VUK Md. 236-237
Ücret bordrosu	VUK Md. 238-239
Taşıma irsaliyesi, yolcu listeleri, günlük müşteri listeleri gibi taşıma ve otel işletmelerine ait belgeler	VUK Md. 240
Muhabere evrakı	VUK Md. 241 ve Mük. Md. 241
Mukavelename, taahhütname, kefaletname, mahkeme ilamları gibi hukuki belgeler ile ihbarname, karar örnekleri, vergi makbuzları, vergi evrakları gibi diğer belgeler	VUK Md. 242; 509 No.lu VUK Genel Tebliği
Elektronik ortamda düzenlenen ödeme kaydedici cihaz fişi, elektronik defter, elektronik belge, elektronik kayıt gibi belgeler	VUK Mük. Md. 242
Ambar teslim fişi	173 No.lu VUK Genel Tebliği
Adisyon	185 No.lu VUK Genel Tebliği
Adisyon tipi perakende satış fişi	209 No.lu VUK Genel Tebliği
İrsaliyeli fatura	211 No.lu VUK Genel Tebliği
Döviz alım-satım belgesi	226 No.lu VUK Genel Tebliği
Banka dekontları veya hesap bildirim cetvelleri	243 ve 246 No.lu VUK Genel Tebliği
İşlem sonuç formları	243 ve 246 No.lu VUK Genel Tebliği
Sigorta poliçesi ve zeyilnameler	243 ve 246 No.lu VUK Genel Tebliği
Sigorta komisyon gider belgesi	243 ve 246 No.lu VUK Genel Tebliği
İkrazatçıların kullandığı ödünç sözleşmeleri	243 ve 246 No.lu VUK Genel Tebliği
Pos cihazı	382 No.lu VUK Genel Tebliği

Kaynak: VUK'daki ve VUK Genel Tebliğlerindeki hükümler kullanılmak suretiyle tarafımızca hazırlanmıştır.

Gerek VUK gerekse genel tebliğler marifetiyle ihdas olunan bu belgelerin ne şekilde kullanılacağına ilişkin usul (şekil) hükümleri de yine bu yasal ve idari metinlerde ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Örneğin VUK'un 229'uncu maddesinde faturanın genel bir tanımı yapılmış, 230'uncu maddesinde faturada bulunması gereken asgari bilgilerin neler olduğu gösterilmiş, 231'inci

maddesinde faturanın düzenlenmesinde uyulacak kaideler gösterilmiş ve 232'nci maddesinde de fatura kullanmak (fatura vermek ve istemek/almak) mecburiyetinde olanlar belirlenmiştir. Öte yandan VUK söz konusu belgelerin usulüne uygun bir şekilde düzenlenmesini yeterli görmemiş ve ayrıca bu belgelere “bilgi verme ve güvenliği sağlama” fonksiyonları yüklemiştir. Vergiyi doğuran olayın ya da vergi matrahının denetlenmesi, delillendirilmesi ve ispatlanması faaliyetini yakından ilgilendiren bu fonksiyonları aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür.

- Belgeler, yasal defterlere kaydedilecek işlemler hakkında en önemli bilgi kaynağıdır.
- Belgeler, vergiyi doğuran olayın gerçek mahiyetinin tespitinde vergi idaresi tarafından delil (ispat edici kâğıt) olarak dikkate alınmakta ve denetim açısından büyük bir önem arz etmektedir.
- Usulüne uygun olarak düzenlenen belgelerin vergilendirme işlemlerine dayanak alınabilmesi için ayrıca bu belgelerin gerçek (fili) durumu yansıtması zorunluluk arz etmektedir.

4. VERGİ HUKUKUNDA FATURA VE TÜRLERİ

Vergi hukukundaki en önemli belgelerden bir tanesi olan faturaya müteallik hükümler VUK'un 229 ila 232'nci maddeleri arasında düzenlenmiştir. VUK'un 229'uncu maddesinde fatura “satış karşılığında alıcının borçlandığı tutarı göstermek üzere satıcı tüccar tarafından alıcıya verilen ticari vesika” olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan VUK'un vesikaları düzenleyen hükümleri incelendiğinde kanun koyucunun faturaya ayrı bir önem verdiği görülmektedir. Çünkü kanun koyucu, faturaya ilişkin olarak, toplam 4 madde halinde detaylı düzenlemeler yapmıştır. Bu durumun sebebini VUK'un “Fatura Kullanma Mecburiyeti” yan başlıklı 232'nci maddesinde görmek mümkündür. Anılan madde hükmüne göre “birinci ve ikinci sınıf tüccarlar ile kazancı basit usulde tespit edilenler ve defter tutmak mecburiyetinde olan çiftçiler” sattıkları emtia veya yaptıkları işler için fatura düzenlemek mecburiyetindedirler. Görüleceği üzere vergi mükelleflerinin büyük bir kısmının fatura kullanma zorunluluğu bulunmaktadır. Zira kurumlar vergisi mükelleflerinin tamamı ile gelir vergisi mükelleflerinin çoğunluğu, mal veya hizmet satışlarında, fatura düzenlemek zorundadır. Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) 2020 yılının Mart ayı itibarıyla faal kurumlar vergisi mükellefi sayısı 864.999 olarak saptanmıştır (GİB, 01.05.2020). 2013 takvim yılı verilerine göre yıllık gelir vergisi beyannamesi

veren toplam 1.905.174 adet mükellefin 1.674.776 adedinin yani % 88'inin ise ticari ve zirai kazanç sahibi mükellefler olduğu anlaşılmaktadır (GİB, 01.05.2020). Söz konusu istatistiklerden yaklaşık olarak 3 milyona yakın vergi mükellefinin, mal veya hizmet satışlarında, fatura düzenleme mecburiyetinin bulunduğu sonucuna varılmaktadır. Bunun başka bir şekilde ifadeyle anlamı piyasada gerçekleşen vergi doğurucu işlemlerin tamamına yakınının fatura ile tevsik edilmesi gerektiğidir. Bu nedenle kanun koyucu faturaya ayrı bir önem atfetmiştir.

VUK'un "Faturanın Şekli" kenar başlıklı 230'uncu maddesine göre "mal veya hizmeti satan mükellefin adı, varsa ticaret unvanı, iş adresi, vergi dairesi ve hesap numarası, malın veya işin nevi, miktarı, fiyatı ve tutarı, müşterinin adı, ticaret unvanı, adresi, varsa vergi dairesi ve hesap numarası, satılan malların teslim tarihi, faturanın düzenlenme tarihi, seri ve sıra numarası" gibi hukuki değeri bulunan bilgiler faturaya yazılmak zorundadır. Aynı Kanun'un "Fatura Nizamı" kenar başlıklı 231'inci maddesine göre faturanın baş tarafında, iş sahibinin veya onun adına imzaya yetkili olanların imzası bulunmak zorundadır. Fatura şekli ve düzenine ilişkin olarak VUK'da tadat olunan bu ve buna benzer hükümlerle, özel hukuka göre belgelerde bulunması zorunlu olan (yazılılık, düzenleyicisinin kimliği, anlaşılabilirlik ve belirlilik, hukuki sonuç doğurma vb.) özelliklerin faturaya kazandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda VUK hükümlerine uygun biçimde düzenlenen bir fatura, aynı zamanda, özel hukuk açısından da hüküm ifade eden ve sonuç doğuran muteber bir belge olmaktadır.

159 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği'ne göre faturaların noterden tasdikli bir şekilde kullanılması şarttır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 1984). Ancak faturaların, Vergi Mükellefleri Tarafından Kullanılan Belgelerin Basım ve Dağıtım Hakkında Yönetmeliğe uygun bir şekilde, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile anlaşması bulunan bir matbaaya bastırılması durumunda noterden tasdik ettirilme şartı aranmamaktadır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 1985). Notere tasdik ettirilmeksizin veya anlaşmalı matbaaya bastırılmaksızın kullanılan faturalar ise, VUK'un 227/3'üncü maddesi mucibince, hiç düzenlenmemiş sayılacaktır.

Fatura, VUK haricinde, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda (TTK) da ele alınmıştır (T.C. Yasalar, 2011). TTK, faturayı tanımlamamakla beraber, ticari işletmeler tarafından yapılan mal veya hizmet satışlarının faturaya bağlanması gerektiğini hüküm altına almıştır. Dolayısıyla iktisadi yaşamda TTK'ya tabi olarak faaliyet gösteren tüm ticari işletmeler, satışlarını fatura

ile belgelendirmektedirler. Gerek VUK'un gerekse TTK'nın ticari işletmeleri fatura kullanmakla mükellef kılması ticari yaşam içerisinde çeşitli fatura türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bahse konu fatura türlerinin bir kısmını idari düzenlemeler ortaya çıkardığı gibi bir kısmını ise ticari örf ve adetler ortaya çıkarmıştır. Bu itibarla fatura türlerini ve özelliklerini aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür.

Tablo 2. Faturanın Türleri ve Özellikleri

Fatura Türleri	Özellikleri
Basit Fatura	VUK'da tanımlanan klasik faturadır. Basit fatura, ticari işlemlerde en sık kullanılan faturadır. Kâğıt ortamında ya da elektronik ortamda düzenlenebilmektedir.
İade Faturası	Malın alıcısı yani müşteri tarafından düzenlenir. Üzerinde "iade faturası" ibaresi yer alır.
Numune Faturası	Satıcının müşteriye gönderdiği numuneye ilişkin faturadır. Numune faturasının amacı gelir gideri kontrol etmek değildir. Amaç maliyetleri doğru tespit etmektir.
İhracat Faturası	İhracat istisnasına konu mal teslimi ile hizmet ifasında kullanılan faturadır. İhracatçı düzenler. Hizmet bedeli belirtilir ve gümrük beyannamesine ek olarak sunulur.
İrsaliyeli Fatura	Sevk irsaliyesi ile ilişkilendirilen faturadır. Malın taşınmasını gerçekleştiren taşıtta bulundurulur. En az üç nüsha düzenlenir. İki örneği malı taşıyan taşıtta bulundurulur.
Proforma Fatura	Mal ya da hizmet bedelinin ve satış koşullarının gösterildiği bir teklifnamedir. Şekil şartı yoktur. Ticari bir mektuptur.
Açık Fatura	
Kapalı Fatura	Peşin ve veresiye satışları ayırmayı hedefler. Faturanın üst kısmı satıcı tarafından kaşe ve imza edilirse satış vadeli olur ve açık fatura olarak adlandırılır. Faturanın alt kısmı satıcı tarafından kaşe ve imza edilirse satış peşin olur ve kapalı fatura olarak adlandırılır.

Kaynak: VUK ve TTK hükümlerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

5. SAHTE FATURA KAVRAMI VE SIK KARŞILAŞILAN DÜZENLEME FİİLLERİ

VUK'da sahte faturaya ilişkin özel bir belirleme yapılmamakla beraber tüm belgeleri kapsayacak bir şekilde sahte belge tanımlaması yapıldığı görülmektedir. VUK'un 359/b maddesine göre sahte belge, gerçek bir muamele veya durum olmadığı halde bunlar varmış gibi düzenlenen belgedir. Buna göre sahte belge, belgeyi alan ile belgeyi veren arasında gerçekte belge düzenlenmesini gerekli kılan herhangi bir hukuki ilişki bulunmamasına karşılık bir işlem varmış gibi düzenlenen vesikadır (Yavaşlar, Güneş ve Cangüloğlu, 2018, s. 347). Sahte belge, VUK'da sayılan bütün usul ve esaslara uygun olarak düzenlenmekle beraber, gerçek bir hukuki ve ekonomik durumu yansıtmaz.

VUK'da tatad olunan belgeler arasında iktisadi yaşam içerisinde en çok kullanılanı fatura olduğundan piyasada sahte olarak düzenlenen belgelerin en başında fatura gelmektedir. Bu nedenle sahte belge denildiğinde akla ilk önce sahte fatura gelmektedir. Örneğin mükellef (A), mükellef (B)'den 1.000 TL tutarında emtia satın almasına karşın malı satan mükellef (B) yerine mükellef (C)'den 1.000 TL tutarlı fatura temin ederse mükellef (C)'nin düzenlemiş olduğu bu belge sahte fatura olarak değerlendirilecektir (Yıldırım, 2014). Veya Bay (X), herhangi bir mal veya hizmet satın almadığı halde, Bayan (Z)'den fatura alırsa bu belge de sahte fatura olarak değerlendirilecektir (Yıldırım, 2014, 04.05.2020).

Pratikte naylon fatura olarak da adlandırılan sahte fatura hem düzenleyen hem de kullanan yönünden (hürriyeti bağlayıcı ceza gerektiren) vergi kaçakçılığı suçunun işlenmesine neden olmaktadır. İktisadi hayatta en sık rastlanılan sahte fatura düzenleme fiillerini şu şekilde özetlemek mümkündür (Nalbant, 2008).

- Gerçek bir mükellef tarafından hiç var olmayan bir alışveriş için belge düzenlenmesi: Günümüzde en yoğun ve sık karşılaşılan bu durumda satılan bir mal ya da yapılan bir iş olmamasına karşılık mal satılıyormuş ya da iş yapılyormuş gibi gösterilerek sahte fatura düzenlenmektedir.
- Mükellefiyetini terk etmiş bir mükellefin daha önceden bastırmış olduğu faturalarının kullanılması.
- Gerçekte var olmayan bir mükellef adına fatura bastırmak ve bunları düzenlemek.
- Var olan işlemin, işleme taraf olmayan kişiler adına düzenlenen faturalarda gösterilmesi.

VUK'un 359'uncu maddesinde belgenin kısmen ya da tamamen sahte olarak düzenlenmesinin vergi kaçakçılığı suç ve cezası açısından aynı sonucu doğuracağı yani her iki durumda da sahte belge düzenleme fiilinin işlenmiş sayılacağı hüküm altına alınmıştır. Ancak mezkûr Kanun'da kısmen sahte belge düzenleme fiilinden ne anlaşılması gerektiği açıklığa kavuşturulmamıştır. Doktrine bakıldığında ise kısmen sahte belge düzenlenmesi tabirinden gerçek olanlarla gerçek olmayan muamele ve durumların aynı belgede yer alması durumunun anlaşıldığı görülmektedir (Şenyüz, 2017, s. 418). Buna göre gerçek bir satış için düzenlenen faturaya gerçekte var olmayan bir satışın da eklenmesi durumunda bahse konu fatura kısmen sahte kısmen gerçek olarak düzenlenmiş ve kaçakçılık suçu işlenmiş demektir (Çakmakçı ve Köseer, 2019).

6. SAHTE FATURA OLGUSUNU ORTAYA ÇIKARTAN NEDENLER VE BU BELGELERİ DÜZENLEYENLERİN ÖZELLİKLERİ

Vergi Denetim Kurulu (VDK) Başkanlığı verilerine göre 2018 takvim yılında 127.702 adet rapor düzenlenmiştir. Bunların 15.032 adedi vergi suçu raporundan oluşmaktadır (VDK, s. 47). Öte yandan vergi suçu raporları VUK'un 359'uncu maddesinde sayılan fiillerin işlenmesi nedeniyle düzenlenmekte olup, bu raporların tamamına yakınının sahte faturaya bağlı olarak düzenlendiği söylenebilir. Söz konusu istatistiki verilerden hareket edildiğinde ülkemizde sahte fatura düzenlemek amacıyla her yıl artan bir oranda yeni şirket ve işletmelerin kurulduğu sonucuna varılmaktadır. Bunun başka şekilde ifadeyle anlamı sahte fatura ticaretinin büyük bir sektör oluşturduğudur.

Vergi mükelleflerini sahte fatura düzenleme ve kullanma fiiline iten en baştaki neden ülkemizin içinde bulunduğu mali ve ekonomik durumdur. Vergi oranlarının yüksekliği, sistemde çok sayıda vergisel yükümlüğünün bulunması, vergi sisteminin karmaşıklığı, hissedilen vergi yükünün fazla olması, vergi inceleme oranlarının düşüklüğü, vergi ahlak ve bilincinin düşük olması, oto kontrol müesseselerinin yokluğu, cezaların caydırıcı olmaması, yoklamalardaki etkinsizlik gibi faktörler sahte faturaya olan talebi artırmaktadır. Bu ve buna benzer faktörler nedeniyle vergiye uyum gösterilmeyerek tepkisel davranışlarda bulunulmasının altında yatan sebep ise, hiç şüphesiz, vergi yükünden kurtulmak amacıyla vergi kaçırma saikidir. Örneğin katma değer vergisinde (KDV'de) genel oranın % 18 olması

mükellefleri sahte fatura kullanmaya yöneltmektedir. Ekonomik durum ve koşulların da etkisiyle darboğaz içinde olan işletmeler % 18'lik vergi yükünden kurtulmak için vergi kaçırmaya yönelmekte ve bu sebeple Hazine gelir kaybına uğramaktadır. Sahte faturanın yaygınlaşmasında hayali ihracatın da önemli bir etkisi olmuştur. KDV iadesi almak isteyen mükelleflerin hayali ihracat yoluna başvurması sahte fatura ticaretini adeta bir sektör haline getirmiştir. Görüleceği üzere sahte fatura düzenlenmesinin ve kullanılmasının birçok farklı nedeni bulunmaktadır. Bu nedenleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

- Vergi yükünden kurtulmak amacıyla vergi kaçırmak isteyen mükellefler, temin ettikleri sahte faturalara istinaden (fiktif) gider ve maliyet kaydı yapmak yönünde irade göstermektedirler. Dolayısıyla sahte fatura kullananların temel amacı, daha az vergi ödemek ya da hiç vergi ödememektir. Sahte fatura düzenleyenlerin amacı ise yasa dışı bir şekilde komisyon geliri (ticari kazanç) elde etmektir¹.
- Devletin ihracatı artırmak amacıyla hayata geçirdiği teşviklerden birisi olan KDV iadesi uygulamasından haksız bir şekilde faydalanmak maksadıyla sahte fatura düzenlenmekte ve kullanılmaktadır. Mükellefler hayali ihracat yoluyla KDV iadesi almak istediklerinde sahte ihracat faturaları düzenlemektedirler. Öte yandan yurt dışı satışları gerçek olan mükellefler, daha fazla KDV iadesi alabilmek amacıyla, bu sefer sahte fatura kullanmayı tercih etmekte ve bu şekilde yüklenilen KDV tutarını fiktif bir şekilde artırmaktadırlar.
- Bazı vergisel uygulamaların mükellef haklarını zedeleyerek adil ve eşit olmayan sonuçlar doğurması.
- Vergi sistemindeki boşlukların insanların kolay yoldan para kazanma arzularını artırması ve kayıt dışı sektörü genişletmesi.
- Ekonomideki kayıt dışılığın doğal bir sonucu olarak gerçek gider ve maliyetlerin belgelendirilememesi.
- Küreselleşmenin beraberinde getirdiği sınır ötesi entegrasyon. Bugün için dünya piyasalarında mevcut olan (Hawala Banking Sistemi, Hundi Sistemi, Uzak Asya Chit Sistemi vb.) alternatif havale yöntemlerini kullanmak suretiyle kara para aklamaya çalışan organize suç şebekeleri bu esnada sahte fatura kullanmaktadırlar. Örneğin Hawala Banking yöntemi,

1 Sahte fatura düzenleyen kişilerin KDV dâhil toplam sahte fatura tutarının % 3'ü oranında komisyon geliri elde ettiği hususunda vergi idaresi ve vergi yargısı görüş birliği içerisindeydi.

suç şebekelerinin kullandığı alternatif bir para havale sistemi olup, herhangi bir kayıt sistemine dayanmamaktadır ve bu nedenle illegal bir uygulamadır (TransferWise, 16.12.2019). Yurt dışında mesela Almanya’da yaşayan bir kişi, Türkiye’de yaşayan birisine kara para ulaştırmak istediği zaman, Almanya’daki Hawala Banking aracısını bulup parayı ona elden teslim etmektedir. Parayı teslim alan aracı kişi, Türkiye’de kendisine bağlı başka bir aracı kişinin banka hesabına bu parayı transfer ederek, söz konusu paranın Türkiye’deki ilgili şahsa elden teslim edilmesi için talimat vermektedir. Hawala Banking aracısı iki kişi arasında zamanla gerçekleşen banka hesap hareketliliği ise en çok sahte fatura düzenlemek ve kullanmak suretiyle legal hale getirilmeye çalışılmaktadır (Hürriyet, 15.12.2019). Alternatif havale sistemleri Türkiye’nin ticari ilişkiler içerisinde bulunduğu birçok ülkede kullanıldığından bu durum kayıt dışılığın yükselmesine ve sahte faturaya olan talebin artmasına neden olmaktadır. Sahte fatura düzenleyenler, haksız kazanç (komisyon geliri/ ticari kazanç) sağlamak amacıyla bu işi meslek haline getiren kişilerdir. Sahte fatura düzenleyenler, bu işi mesleki bir faaliyet gibi yapmaktadırlar. Bu itibarla sahte fatura düzenleme işiyle uğraşanların ortak özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz.

- Organize bir şekilde sahte fatura düzenleyenler, tesis ettirdikleri gelir ya da kurumlar vergisi mükellefiyeti altında, mükellef olmanın tüm şekil şartlarını yerine getirirler (Şeker ve Cengiz, 1992, s.43-69). Organize bir şekilde sahte fatura düzenleyen kişiler, herhangi bir incelemede, defter ve belgelerinin yandığı, kaybolduğu, çalındığı, su baskınına uğradığı gibi gerekçelerle ibrazdan kaçınırlar. Ancak karşıt incelemelerde giriş (gider ve maliyet) faturalarındaki sahtelik kolaylıkla tespit edilir (Okur, 1997, s. 72-87).
- Organize olmayan sahte fatura düzenleyicileri de mükellefiyet tesis ettirirler. Ancak bunlar çok uzmanlaşmış kişiler olmadıklarından diğer sahte fatura düzenleyicilerinden duydukları bilgilere göre bu işi yaparlar. Eksik bilgiye sahip olduklarından şekli yükümlülüklerini tam olarak yerine getiremezler, Bu nedenle vergi dairesi tarafından rahatlıkla tespit edilmektedirler. Sık sık vergi dairesi değiştirmeleri, düşük matrahla beyanname vermeleri bu kişileri ele verir (Şeker ve Cengiz, 1992).

- Eğitim düzeyleri düşük ve işsiz olan kişiler sigortalı ya da şirket ortağı yapılacağı bahaneleriyle kandırılarak bunların ellerinden alınan vekâletnameyle bunlar adına mükellefiyet tesis ettirilir. Bu kişiler düzenlenen ve kullanılan faturaları bilmezler. Ancak incelemeye çağrıldıkları zaman durumun farkına varırlar (Okur, 1997, s.72-87).
- Sahte fatura düzenleme işiyle uğraşan kişiler girişlerini de sahte faturalar ile tevsik ettiklerinden herhangi bir ödenecek vergi borcu altına girmezler. Başka bir anlatımla bu kişiler çok yüksek tutarlarda matrah beyanında bulunmalarına karşılık adlarına herhangi bir vergi borcu tahakkuk etmez.

7. SAHTE FATURA DÜZENLEME VE KULLANMA FİİLLERİNİN CEZASI

VUK'un "Kaçakçılık Suçları ve Cezaları" kenar başlıklı 359'uncu maddesinin (b) fıkrasına göre vergi kanunları uyarınca düzenlenen ve saklama ve ibraz mecburiyeti bulunan belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır². Görüleceği üzere sahte fatura düzenlenmesi ve kullanılması fiili, hürriyeti bağlayıcı ceza ile cezalandırılması gereken vergi kaçakçılığı suçunun konusunu teşkil etmektedir. Sahte faturanın kâğıt ortamında ya da elektronik ortamda düzenlenmiş olması kaçakçılık suç ve cezası açısından herhangi bir farklılık doğurmamaktadır. Her iki durumda da, VUK'un 359/b maddesi kapsamında, sahte fatura düzenleme ve kullanma fiilleri gerçekleşmiş olmaktadır.

Vergi kaçakçılığı suçu açısından "sahte fatura düzenlemek" ve "sahte fatura kullanmak" fiilleri birbirinden bağımsız olup, VUK 359/b maddesinde yer alan bu fiillerin "seçimlik hareketli suçlar" olarak düzenlendiği görülmektedir. Suçun gerçekleşmesi için vergi kanunları uyarınca düzenlenen, kullanılan, saklanan veya ibraz mecburiyeti bulunan faturanın tek başına sahte olarak düzenlenmesi veya başkası tarafından sahte olarak düzenlenmiş bir faturanın kullanılması, suçun unsurlarının gerçekleşmesi, dolayısıyla vergi kaçakçılığı suçunun oluşması için yeterlidir (Çakmakçı ve Köseer, 2019).

VUK hükümlerinin ihlali ile oluşan sahte fatura düzenleme ve kullanma suçlarında soruşturma ve kovuşturma Ceza Muhakemesi Kanunu'nun genel

² Öte yandan sahte fatura düzenlemek ya da kullanmak suretiyle vergi kaybına sebebiyet verilmesi durumunda (pişmanlık ve ıslah hükümleri, izaha davet müessesesi ve kanuni süresinden sonra kendiliğinden verilen beyannameler hariç olmak üzere) ziyaa uğratılan verginin 3 katı tutarında vergi ziyai cezası ve ayrıca usulsüzlük cezaları kesilmektedir.

hükümlerine göre yapılmaktadır. Zira vergi kaçakçılığı suçlarına ilişkin yargılama, adli yargı tarafından yerine getirilmektedir. Sahte fatura düzenleme veya kullanma suçunun oluşabilmesi için öncelikle tanzim edilen sahte faturaların VUK'da öngörülen zorunlu bilgileri taşıması gerekmektedir. Daha doğrusu bir evrakın fatura sayılabilmesinde zorunlu olan bilgiler yoksa o evrak, sahte fatura düzenleme ve kullanma suçuna vücut vermez. Bu nedenle gerçeğe aykırı olarak düzenlenen faturaların asıl veya onaylı örneklerinin mutlaka yargılama dosyasına getirilerek incelenmesi gerekmektedir (Doğan, 11.09.2019).

VUK'un 227'nci maddesine göre VUK'da ya da düzenleyici idari metinlerde öngörülen zorunlu bilgileri taşımayan belgeler, vergi kanunları bakımından, hiç düzenlenmemiş sayılmaktadır. Dolayısıyla gerçek durumu yansıtmayan bir fatura, VUK'da ya da düzenleyici idari metinlerde öngörülen şekilde düzenlenmemişse yok hükmünde olduğundan suçun unsurları da oluşmayacak yani vergi kaçakçılığı suçu doğmayacaktır (Şenyüz, 2017, s. 416). Bu noktada uygulamada "taklit fatura" olarak adlandırılan belgelerin durumu özellik arz etmektedir. VUK'da ve diğer vergi kanunlarında herhangi bir tanımı bulunmayan taklit fatura, özellikle iş çevresinde tanınırlığı ve itibarı bulunan firmaların bilgileri kullanılarak yasadışı şekilde düzenlenen faturalara piyasa tarafından verilen bir isimdir. Genellikle taklit edilen faturalarla birlikte firma kaşeleri de taklit edilmektedir. Taklit fatura olarak isimlendirilen bu belgeler, yasadışı yollarla anlaşmalı matbaalar aracı kılınmadan bastırılmakta veya daha ilkel yöntemlerle (fotokopi makinası, yazıcı vb. kullanılmak suretiyle) kopya edilmektedir. Taklit faturalarda genellikle firma unvanları, basım yılı bilgileri, anlaşmalı matbaa bilgileri, iletişim bilgileri vs. hatalı olarak düzenlenmektedir (Dumurcaklı ve Altıntaş, 2020, s. 85). Görüleceği üzere taklit faturalar gerek VUK'da gerekse düzenleyici idari metinlerde öngörülen zorunlu bilgileri taşımamaktadır. Bu nedenle taklit faturalara bağlı olarak vergi kaçakçılığı suçunun doğmadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 2018 takvim yılına ilişkin olarak yayımlanmış olduğu adli istatistikler incelendiğinde VUK'un 359'uncu maddesi kapsamındaki suçlar dolayısıyla yapılan yargılamaların % 58,3'ünün mahkûmiyetle ve % 19,9'unun da beraatla sonuçlandığı görülmektedir (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, s. 45). Bu veriler dikkate alındığında VUK'un 359'uncu maddesinde sayılan suçlardan birisi olan sahte fatura düzenlenmesi ve kullanılması fillerinin ağır yaptırımlarla cezalandırıldığı anlaşılmaktadır.

Sahte fatura kullanılması fiili iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Bunlardan birincisi, sahte faturanın bilerek yani kasıtlı olarak kullanılmasıdır. Diğeri ise bilmeden (istemeden) kullanılması durumudur. Sahte faturanın bilerek kullanılması durumunda ziyaa uğratan verginin üç katı tutarında vergi ziyayı cezası kesilmekte ve aynı zamanda kaçakçılık fiili kapsamında üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası söz konusu olmaktadır. Ayrıca belge düzenine uyulmaması nedeniyle KDV dâhil sahte fatura tutarının % 10'u oranında ve her bir fatura için 350.- TL az olmamak üzere, VUK'nun 353/1'inci maddası uyarınca özel usulsüzlük cezası kesilmesi söz konusudur¹³. Bilerek sahte belge kullananlar, tarh edilecek vergi ve kesilecek cezalar için, tarhiyat öncesi ve tarhiyat sonrası uzlaşma hakkından da faydalanamazlar.

Sahte faturanın bilmeden kullanılması durumunda ziyaa uğratan verginin bir katı tutarında vergi ziyayı cezası kesilmektedir. Özel usulsüzlük cezaları söz konusu olduğunda ise bilerek sahte fatura kullanılması fiilinde kesilen cezaların aynısı burada da geçerli olmaktadır. Ancak bilmeden sahte fatura kullanılması durumunda tarhiyat öncesi ve tarhiyat sonrası uzlaşma hakkından yararlanılması mümkündür. Öte yandan sahte faturayı bilmeden kullandığı kanaatine varılan mükellefler hakkında Vergi Suçu (Kaçakçılık) Raporu düzenlenmemesi ve Cumhuriyet Savcılıklarına suç duyurusunda bulunulmaması gerektiği hususu 306 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği'nde belirtilmiştir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2002). Görüleceği üzere sahte faturanın bilerek kullanılması fiiline bağlanan yaptırımlar, bilmeden kullanmaya nazaran çok daha ağır sonuçlar doğurmaktadır.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk Vergi Sisteminde yaşanan en önemli vergisel sorunlardan bir tanesi sahte fatura düzenlenmesi ve kullanılması olgusudur. Sahte faturaya ilişkin olarak para cezası kesilmesi, hapis cezası verilmesi, vergi tarh edilmesi gibi birçok yaptırım söz konusu olmasına karşılık sahte fatura olgusu artan bir oranda var olmaya devam etmektedir. Vergi doğurucu işlemlerin tevsikinde kullanılan en yaygın ve en önemli belge olan faturanın gerçek durumu yansıtmasının önem ve gereği ortadadır. Adeta bir sektör haline gelen sahte fatura olgusunu engellemek ve Devlet Hazinesinin gelir kaybını önlemek için;

- Vergi kanunları sadeleştirilmeli, oran düzenlemelerine gidilmelidir.

13 Söz konusu özel usulsüzlük cezaları, mal ya da hizmetin başkasından faturanın bir başkasından alındığı durumlarda kesilmektedir.

Genel KDV oranı daha düşük seviyeye çekilerek istisna uygulamaları sadeleştirilmelidir.

- Vergi kanunlarındaki mükellefi vergi kaçırmaya yönlendiren ya da teşvik eden uygulamalar gözden geçirilerek değerlendirilmeli, cezalar etkin ve caydırıcı bir şekilde uygulanmalıdır.
- Şirket kuruluşlarında daha titiz ve özenli davranılmalıdır. Paravan şirketleşmeyi önlemek için mükellef faaliyet ve beyanlarının, etkin yoklamalar marifetiyle, vergi idaresince yakından izlenmesi gerekmektedir.
- Şirket sahip, ortak ve idarecilerinin çaycı, odacı gibi paravan kişilerden seçilmesi engellenmeli ve “asgari şirket yöneticisi vasfı” taşıyan kişilerin idareci atanması sağlanmalıdır.
- İhbar müessesesi etkin bir şekilde işletilmelidir.
- Kanıt toplama etkinliğinin artırılması için kamu kurumları arasında sağlıklı ve hızlı bir otomasyon sağlanmalıdır.
- Matrah artırımı ve vergi affı düzenlemeleri sahte fatura düzenleme ve kullanma suçlarını kapsamamalıdır.
- Vergilerin Hazineye doğru ve zamanında aktarılmasında serbest muhasebeci mali müşavirlerin desteğini daha fazla alabilmek için meslek mensuplarının sorunları çözümlenmeli ve bilhassa ücret açısından mükellefe bağlılıktan kurtarılmalıdırlar.
- Sahte fatura düzenleyicilerine uygulanan cezalar ağırlaştırılmalı ve etkin bir şekilde uygulanmalıdır.
- Nihai tüketicilere “nihai mükellef vergi kartı” kullanma zorunluluğu getirilerek işlemlerin kontrol altına alınması gerekmektedir.
- Her mükellefe pos makinesi uygulaması getirilmelidir. Mal ve hizmet alımlarında ödemelerin büyük ölçüde bankacılık sistemi üzerinden yapılması işlemleri kontrol altına alacaktır. Böylelikle satışla alakalı tutarların anında Hazine ve Maliye Bakanlığı’na bildirilmesi sağlanabilecektir.
- İthalat ve imalat başta olmak üzere kayıt dışılığı önleyici tedbirler alınmalıdır.
- Vergisini zamanında ve tam olarak ödeyen mükelleflerin - vergi kaçırarak haksız kazanç sağlayan mükellefler karşısındaki- haklarının korunması amacıyla vergi idaresi serbest muhasebeci mali müşavirlerin tam desteğini almalı ve vergiye gönüllü uyum sağlayıcı politikalar geliştirmelidir.

Sonuç itibarıyla sahte fatura düzenlemek ve kullanmak fiili, Anayasamızın 73'üncü maddesindeki vergi ödevi anlayışına aykırı bir şekilde, ödenmesi gereken verginin miktarını azaltarak Devlet Hazinesini zarara sokacağından piyasaların (ticari hayatın) etkin bir şekilde kontrolü gerekli ve önemlidir.

KAYNAKÇA

Adli İstatistikler (2018). Ankara : Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü

Çakmakçı, A. ve Köseer, S. (2019). *Naylon Fatura Düzenleme ve Kullanma (I)*. Erişim Adresi: <http://www.alomaliye.com/2019/10/09/naylon-fatura-duzenleme-ve-kullanma/>, Erişim Tarihi : 04.05.2020

Çiçek, N. (2007). Hukuksal Geçerlilik Bakımından Resmi Belgelerin Biçimsel Özellikleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 4, 133-153.

Develioğlu, F. (1997). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitapevi

Dumurcaklı, E. ve Altıntaş, M. (2020). Taklit Fatura Suçuyla Mücadelede “Qr Code” Teknolojisi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 461, 81-88.

Doğan, K. (2010). Ceza Hukukunda Belge Kavramı. *Ceza Hukuku Dergisi*, 14, 51-66.

Doğan, B. *Vergi Kaçakçılığı ve Sahte Fatura Suçları*. Erişim Adresi: <https://barandoğan.av.tr>blog>, Erişim tarihi: 11.09.2019

Gelir İdaresi Başkanlığı (2020). Erişim Adresi: <https://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/istatistikler>, Erişim Tarihi : 01.05.2020

Gökcan, H. T. (2010). Özel Belgede Sahtecilik Suçu (TCK. M.207). *Ankara Barosu Dergisi*, 2010/1, 209-236.

Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı(2018). Faaliyet Raporu 2018. Ankara: Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı

Hazine ve Maliye Bakanlığı(11.12.1984). *Vergi Usul Kanunu 159 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (18602 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı(03.04.1986). *Vergi Usul Kanunu 173 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (19097 sayılı).

Hazine ve Maliye Bakanlığı(01.08.1988). *Vergi Usul Kanunu 185 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (19903 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı(16.07.1991). *Vergi Usul Kanunu 209 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (20931 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı(12.09.1991). *Vergi Usul Kanunu 211 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (20989 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı(05.04.1994). *Vergi Usul Kanunu 226 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (21896 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı(07.09.1995). *Vergi Usul Kanunu 243 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (22397 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı(08.01.1996). *Vergi Usul Kanunu 246 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (22577 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı (18.06.2002). *Vergi Usul Kanunu 306 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (24789 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı (30.05.2008). *Vergi Usul Kanunu 382 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (26891 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı (19.10.2019). *Vergi Usul Kanunu 509 No'lu Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (30923 sayılı)

Hazine ve Maliye Bakanlığı (02.02.1985). *Vergi Usul Kanunu Uyarınca Vergi Mükellefleri Tarafından Kullanılan Belgelerin Basım ve Dağıtım Hakkında Yönetmelik*. Ankara: Resmi Gazete (18654 sayılı)

Naylon Fatura Haberleri (2019). Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/haberleri/naylon-fatura>, Erişim Tarihi: 15.12.2019.

Nalbant, M. (2008). *VUK ve TCK Açısından Sahte ve Muhteviyatı İtibariyle Yanıltıcı Belge Kullanımında Bilerek Ya da Bilmeyerek Ayrımı*. Erişim Adresi: <https://www.muhassebe.net/> Erişim tarihi : 08.09.2019.

Okur, O. (1997). Sahte Fatura Kullanım Nedenleri, Verilen Cezalar ve Çözüm Yolları. *Vergi Sorunları Dergisi*, 107, 72-87

Şeker, S. ve Aydın, C. (1992). Sahte Fatura Kullanımının Boyutları, Nedenleri ve Çözüm Yolları. *Vergi Sorunları Dergisi*, 60, 43-69

Şenyüz, D. (2017). *Vergi Ceza Hukuku (Vergi Kabahatler ve Suçları)*. Bursa: Ekin Yayıncılık

T.C. Yasalar (10.01.1961). *Vergi Usul Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete (10703 sayılı)

T.C. Yasalar (14.02.2011). *Türk Ticaret Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete (27846 sayılı)

Tekin, N. (2014). Resmi Belgede Sahtecilik Suçunda Bazı Özel Durumlar. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 19, 903-941.

Yıldırım, M. B. (2014). *Sahte Fatura Nedir? Sahte Fatura Kullanmanın Mükelleflere Yaptırımları Nelerdir?* Erişim Adresi: <http://www.alomaliye>.

com/2014/04/11/sahte-fatura-nedir-sahte-fatura-kullanmanin-mukelleflere-yaptirimlari/, Erişim tarihi: 04.05.2020

TransferWise. How Does The Hawala Money Transfer System Work? (2019) Erişim Adresi: <https://transferwise.com/gb/blog/what-is-hawala>, Erişim Tarihi : 16.12.2019

Yavaşlar, F. B., Güneş, T. K. ve Cangüloğlu, Y. (2018). Sahte ve Muhteviyatı İtibariyle Yanıltıcı Belge Kullanılması Suretiyle İşlenen Vergi Kaçakçılığı Suçunda Kastın Tespiti. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 100, 341-372.

Yüce, M. (2018). *Vergi Kaçakçılığı Suçu ve Yargılama Usulü*. Ankara: Adalet Yayınevi